

چکیده

هدف پژوهش آشنایی با وضعیت کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران و پی بردن به مشکلات حاکم و نارسایی‌های موجود است. روش پژوهش توصیفی-پیمایشی و ابزار آن پرسشنامه است. جامعه پژوهش ۳۳ نفر از کاربران نابینا و کم‌بینای کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی می‌باشند. در این تحقیق مباحث نظری پیرامون نابینا و اطلاعات، نابینا و کتاب و کتابخانه، نابینا و فناوری اطلاعات و ارتباطات و فناوری‌های نوین برای نابینایان مورد بررسی قرار گرفته شده است. سپس کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی از لحاظ نیروی انسانی، خدمات اطلاع‌رسانی، کیفیت و کمیت منابع موجود، تجهیزات و وضعیت ساختمان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بیش از ۵۰ درصد از مراجعه‌کنندگان نابینا و کم‌بینای کتابخانه ملی از ارائه خدمات این بخش رضایت دارند و نتایج حاصل بیانگر آن است که مجموعه کتابخانه از نظر کیفی و محتوایی تا حدودی تأمین‌کننده نیازهای اطلاعاتی اعضاست، ولی خدمات اطلاع‌رسانی زیاد رضایت‌بخش نمی‌باشد، همچنین تجهیزات دیداری-شنیداری و تجهیزات ساختمانی از وضعیت مطلوبی برخوردار است و نیز فضای اختصاص‌یافته به این بخش بسیار مناسب است و از جمله موانع قابل بحث در مورد دسترسی به فضای کتابخانه، عدم کفپوش‌های برجسته و تابلوهای راهنمای صوتی است. در زمینه کفایت تعداد نیروی انسانی شاغل نیز مراجعه‌کنندگان اتفاق نظر ندارند.

کلیدواژه‌ها

نابینایان، کم‌بینایان، خدمات، بررسی وضعیت، کتابخانه نابینایان، کتابخانه ملی

بررسی وضعیت کتابخانه تخصصی نابینایان و کم بینایان کتابخانه ملی ایران و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت آن

سمیرا خسروی^۱ | دکتر فریبرز خسروی^۲

دریافت: ۱۳۸۸/۱/۲۶ پذیرش: ۱۳۸۸/۶/۱۷

مقدمه

هر فرد به‌عنوان عضوی از اجتماع برای تأمین نیازهای اطلاعاتی و مطالعاتی خود باید چاره‌ای بیندیشد و کسی که توانایی کسب اطلاعات را نداشته باشد در مسیر حرکت خود در اجتماع با مشکلات بسیاری روبه‌رو می‌شود (رضوی اصل، ۱۳۸۶، ص ۶۲).

نابینایان و کم‌بینایان نیز همچون سایر اقشار جامعه طبق اصل برابری انسان‌ها باید از فرصت‌های برابر با سایر اقشار جامعه بهره‌مند شوند. تعداد نابینایان در جهان نزدیک به ۳۸ میلیون نفر تخمین زده شده است و شمار این افراد در کشور ما حدود ۱۶۰ هزار نفر است و جمعیت نیمه‌بینایان نیز حدود ۷۰۰ تا ۹۰۰ هزار نفر تخمین زده شده است (رضوی اصل، ۱۳۸۶، ص ۱۴۹). از این‌رو، ارگان‌ها و نهادهای جامعه و وظیفه خود می‌دانند به این افراد یاری رسانند و کتابخانه‌ها از مهم‌ترین نهادهایی هستند که می‌توانند به این افراد خدمت کنند (مرادی، ۱۳۷۲، ص ۱۲) و دسترسی آسان به انبوه دانش آدمی را میسر سازند. در واقع، کتابخانه‌ها باید به‌عنوان یک مرکز سوادآموزی و خودآموزی، در مسیر بهبود سطح سواد نابینایان عمل کرده و نحوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع را به آنها آموزش دهند (عبدی، ۱۳۸۶).

ارائه خدمات به نابینایان باید به گونه‌ای باشد که این افراد بدون توجه به معلولیتشان قادر به بهره‌گیری از منابع، امکانات، تسهیلات، و سایر خدمات کتابخانه‌ای باشند و به

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
samira.khosravi@gmail.com
۲. استادیار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
f.khosravi@nlai.ir

فراسوی محدودیتشان هدایت شوند.

تحقیق حاضر نیز به معرفی جنبه‌های مختلف بخش نابینایان کتابخانه ملی ایران و مباحثی چون نحوه ایجاد بخش نابینایان، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، امکانات و تجهیزات، و چگونگی ارائه خدمات به نابینایان و نیمه‌بینایان می‌پردازد. همچنین جهت رشد و ارتقای بهتر و بیشتر ارائه خدمات به این عزیزان راهکارهایی پیشنهاد می‌شود. امید است بتوانیم با برنامه‌ریزی سنجیده و منسجم، در جهت رفع کاستی‌های موجود و نزدیک شدن به استانداردهای جهانی اقدام کنیم.

پیشینه پژوهش

خدمات کتابخانه‌ها به نابینایان از دهه ۱۳۵۰ مورد توجه محققان و پژوهشگران ایرانی قرار گرفت. سلطانی‌زاده (۱۳۵۴)، در تحقیق خود با عنوان «خدمات کتابخانه معلولین و نابینایان» ابتدا به بررسی وضعیت موجود کتابخانه‌ها و مؤسساتی پرداخته که در خدمت معلولان هستند و سپس با بهره‌گیری از روش پیمایشی، نیازهای کتابخانه‌ها را برای انجام اینگونه خدمات مورد مطالعه قرار داده است. نتایج به‌دست آمده بیانگر این است که بهترین خدمات در کتابخانه گویای مرکز رفاه نابینایان و کتابخانه ابابصیر اصفهان ارائه می‌شود، ولی این دو کتابخانه نمی‌توانند پاسخگوی نیازهای همه نابینایان کشور باشند و نقش اصلی برعهده کتابخانه‌های عمومی و ملی کشور است که گامی در این راه برداشته‌اند و در این تحقیق پیشنهادهایی برای خدمات بیشتر و بهتر ارائه شده است.

ارجمند (۱۳۷۲)، در خلال پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان کشورهای در حال رشد با تاکید بر ایران و پیشنهاد شبکه اطلاع‌رسانی برای نابینایان در کشور» نمونه دیگری از این فعالیت‌ها را در این زمینه ارائه کرده است. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که وضعیت نیروی انسانی، منابع، و نظام سازماندهی در کتابخانه‌های نابینایان در ایران مطلوب نیست و ایجاد طرح اشتراک منابع در کتابخانه‌های نابینایان، به‌منظور جلوگیری از هدر رفتن منابع، مبادله اطلاعات و دانش به‌منظور اطمینان از به‌کارگیری منابع به مؤثرترین روش، ضروری به‌نظر می‌رسد. برای تأمین نیازهای کتابخانه‌ای و اطلاعاتی نابینایان ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی برای نابینایان در کشور توصیه شده است. نتایج حاصل نشان می‌دهد کارکنان شاغل در کتابخانه‌ها تخصصی حتی در حد کاردانی رشته کتابداری ندارند و به دلیل نبود سازماندهی مناسب، از منابع موجود هم به نحو مطلوب بهره‌گیری نمی‌شود.

بشارتی (۱۳۷۷)، در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز

اطلاع‌رسانی نابینایان و نیمه‌بینایان مستقر در شهر تهران» به بررسی وضعیت ۹ کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی نابینایان و نیمه‌بینایان مستقر در شهر تهران پرداخته است و با بهره‌گیری از روش پژوهش پیمایشی و ابزار پرسشنامه سعی کرده است تصویر روشنی از وضعیت نیروی انسانی، کتاب و نوارهای موجود در مراکز، و سازماندهی و تجهیزات موجود در این مراکز ارائه دهد. نتایج حاصل از این پژوهش بدین قرار است که بیش از ۴۴ درصد کتابخانه‌ها با کمبود فضا مواجه هستند و هیچ‌یک از کتابخانه‌ها اختصاصاً برای نابینایان و نیمه‌بینایان ساخته نشده است و در کل وضعیت کتابخانه‌های نابینایان و نیمه‌بینایان مستقر در شهر تهران را نامطلوب ارزیابی کرده است.

ضیایی (۱۳۸۳)، در پژوهشی با عنوان «مطالعه‌ای در مورد نحوه ارائه خدمات به دانشجویان نابینا در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران» به معرفی جنبه‌های مختلف بخش نابینایان کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران و موضوعاتی چون نحوه ایجاد بخش نابینایان، امکانات و تجهیزات، و چگونگی ارائه خدمات به دانشجویان نابینا و نیمه‌بینا پرداخته است و وضعیت موجود کتاب‌های گویا و بریل را در ایران ناخوشایند و ناکارآمد دانسته و بیان کرده است که کتابخانه‌ها می‌توانند با بهره‌گیری از منابع موجود در اینترنت، بهترین محتوا را برای نابینایان فراهم آورند. همچنین ایجاد «فهرست مشترک» بهترین راه برای دسترسی سریع نابینایان به اطلاعات مورد نیازشان است. وی در پایان جهت رشد و ارتقای بهتر و بیشتر ارائه خدمات، راهکارهایی پیشنهاد کرده است.

شودر^۲ (۱۹۷۷) در پژوهشی با عنوان «مطالعات بین‌المللی سیاست‌ها و فعالیت‌های کتابخانه‌های نابینایان» با تأکید بر مشکلات جمع‌آوری اطلاعات و محدودیت‌های موجود در ارائه خدمات به بزرگسالان را مرجع بر ارائه خدمات به کودکان دانسته است و فعالیت‌ها، سیاست‌ها، و گرایش‌های موجود در خدمات کتابخانه به نابینایان را در سطح بین‌المللی بررسی نموده است و تجربیات خود را در خصوص راه‌اندازی نظام خدمات کتابخانه‌ای به نابینایان مطرح کرده است.

دی استوبن^۴ (۱۹۸۱)، در پژوهشی با عنوان «معلولان جسمی و کتابخانه‌های عمومی» بیان می‌کند که کتابخانه‌های عمومی باید برای معلولان در دسترس باشند. تغییرات در قوانین، این دلگرمی را می‌دهند که همه ساختمان‌های عمومی برای معلولان قابل دسترسی باشند. این امر منجر به پیدایش استانداردهای جدید برای ساختمان‌های جدید و بازسازی ساختمان‌های قدیمی شده است. در نهایت، راه‌حل‌های شفاف و واضح باید جایگزین شوند و قوانین قابلیت انعطاف داشته باشند، به گونه‌ای که در شهرهای کوچک ساختمان‌های کتابخانه‌های عمومی بتوانند به معلولان خدمات ارائه کنند. دولت فدرال هم

باید بودجه‌ای به بازسازی ساختمان‌ها اختصاص دهد.

کرادوک^۵ (۱۹۹۸)، در پژوهشی با عنوان «کتابخانه‌های عمومی و افراد نابینا» چگونگی ارتباط بین آنها اظهار نمود که کتابخانه ملی بریتانیا در خلال سال‌های ۱۹۸۳-۱۹۸۴ اقدام به سرمایه‌گذاری جهت راه اندازی کتابخانه‌های عمومی نابینایان کرد، ولی در بررسی خود به این نکته پی برد که فقط تعداد اندکی از کتابخانه‌های نابینایان در حال حاضر فعال هستند. همچنین این پژوهش نگاهی کامل به خدمات ارائه شده به نابینایان و کم‌بینایان به وسیله کتاب‌ها و روزنامه‌های گویا و نوارهای صوتی دارد و هدف وی از این بررسی بهبود ارائه خدمات کتابخانه‌ها به نابینایان عنوان شده است.

تعاریف

نابینا و کم‌بینا: با توجه به تعریف بین‌المللی، نابینا کسی است که میزان دید او کمتر از یک دهم و کم‌بینا کسی است که میزان دید او بیشتر از یک دهم باشد و با بهره‌گیری از وسایل کمکی (عینک) میزان دید حداکثر به سه دهم برسد.

اعضای کتابخانه: منظور کاربران بالفعل کتابخانه است که دارای کارت عضویت بوده و حداقل یکبار از خدمات کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران استفاده کرده باشند.

پرسش‌های اساسی

- ۱) وضعیت نیروی انسانی شاغل در کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران چگونه است؟
- ۲) خدمات اطلاع‌رسانی کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران چگونه انجام می‌گیرد؟
- ۳) وضعیت منابع موجود در کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران چگونه است؟
- ۴) وضعیت تجهیزات کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران چگونه است؟
- ۵) وضعیت ساختمان کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران چگونه است؟

هدف پژوهش

۱. آشنایی با وضعیت کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران،

5. Craddock

۲. شناسایی مشکلات حاکم و نارسایی‌های موجود، و
۳. پیشنهاد راهکارهایی در جهت رشد و ارتقای بهتر و بیشتر ارائه خدمات به نابینایان و کم‌بینایان.

• اهداف اصلی

هدف از این تحقیق بررسی وضعیت کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی است که هیچ‌گونه مطالعه علمی برای شناخت وضعیت فعلی آن صورت نگرفته است و دانستن این نکته که آیا تجهیزات و منابع موجود پاسخگوی نیاز مراجعه‌کنندگان نابینا و کم‌بینای کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی می‌باشد یا خیر؟ آیا خدمات اطلاع‌رسانی مناسب می‌شود یا نه؟ و همچنین شناسایی مشکلات و نارسایی‌های موجود و ارائه راهکارهای مناسب در جهت رشد و ارتقای خدمات به مراجعه‌کنندگان نابینا و کم‌بینا.

• اهداف فرعی

- آگاهی از وضعیت اطلاع‌رسانی،
- آگاهی از کمیّت و کیفیت منابع موجود،
- آگاهی از وضعیت تجهیزات و امکانات ویژه نابینایان و کم‌بینایان،
- جمع‌آوری اطلاعات برای توسعه مجموعه،
- جمع‌آوری اطلاعات و تعیین اولویت برای خرید تجهیزات مورد نیاز ویژه نابینایان و کم‌بینایان،
- آگاهی از وضعیت ساختمان جهت دسترسی سریع‌تر و راحت‌تر، و
- آگاهی از وضعیت نیروی انسانی شاغل جهت برگزاری دوره‌های آموزشی مناسب.

فایده پژوهش

مسئولان کتابخانه ملی ایران با آگاهی از وضعیت کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی و پی بردن به نقاط ضعف مجموعه در جهت رفع مشکلات همت می‌گمارند و نیازهای اطلاعاتی اعضا را کشف و در جهت تأمین این نیازها با اتخاذ تدابیر ویژه توسط مسئولان اقدام خواهد شد.

فرضیه

بیش از ۵۰ درصد از مراجعه‌کنندگان نابینا و کم بینای کتابخانه ملی ایران از اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات این بخش رضایت دارند.

متغیرهای اساسی پژوهش

متغیر مستقل: ارائه خدمات و اطلاع‌رسانی به نابینایان و کم بینایان.
متغیر وابسته: میزان رضایت مراجعه‌کنندگان نابینا و کم بینا.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر پیمایشی از نوع توصیفی است. شماری از روش‌های پژوهش را که معمولاً برای تعیین وضعیت موجود یک پدیده به کار می‌روند پیمایشی می‌نامند. پیش فرض اصلی بیشتر پژوهش‌های پیمایشی این است که با دنبال کردن دقیق یک روند علمی ویژه می‌توان از طریق مطالعه تعداد نسبتاً اندکی، که از یک گروه بزرگ‌تر انتخاب شده‌اند، درباره بسیاری از عوامل به استنتاج‌هایی رسید.

جامعه مورد مطالعه

تمام کارکنان (۴ نفر) و نیز تمام کاربران بخش نابینایان و کم بینایان که طی مدت دو ماه (۱۵ اردیبهشت ۱۳۸۷ الی ۱۵ تیر ۱۳۸۷) به کتابخانه مراجعه کرده‌اند و از خدمات آن بهره‌مند شده‌اند.

نتیجه‌گیری

نتایج و یافته‌های تحقیق بر اساس اهداف کلی پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. در تحقیق حاضر طی پرسشنامه‌ای، حاوی ۴۱ سؤال، تعداد ۳۳ نفر از مراجعه‌کنندگان نابینا و کم بینا؛ و پرسشنامه‌ای حاوی ۱۶ سؤال، مسئول کتابخانه تخصصی نابینایان و کم بینایان کتابخانه ملی مورد بررسی قرار گرفتند. پس از جمع‌آوری اطلاعات جهت پاسخگویی به سؤالات تحقیق و محاسبه فراوانی از نرم‌افزار اس.پی.اس. استفاده شد. کمبودهای کتابخانه و نیاز اعضای کتابخانه تخصصی نابینایان و کم بینایان کتابخانه ملی ایران به شرح زیر است:

- ۱) محدود بودن ساعت کار کتابخانه و تعطیل بودن کتابخانه در بعد از ساعت اداری و ایام تعطیل،
- ۲) عدم شبکه امانت بین کتابخانه‌ای،
- ۳) عدم برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه نابینایان و کم بینایان،

- ۴) عدم ارائه خدمات مرجع تلفنی،
- ۵) عدم ارائه فعالیت‌های آگاهی‌رسانی جاری مانند تهیه کتاب به صورت گویا و بریل،
- ۶) عدم آموزش نابینایان توسط کتابداران،
- ۷) عدم کفپوش‌های برجسته مناسب به عنوان ابزار کمکی جهت تسهیل دسترسی به کتابخانه،
- ۸) عدم نیازسنجی از اعضا قبل از گزینش منابع اطلاعاتی، و
- ۹) نبود مشاور یا همدل برای کمک با نابینایان.

در این پژوهش واقعیات زیر با توجه به یافته‌های پژوهش قابل ارائه است:

سؤال ۱: بر اساس یافته‌های تحقیق تعداد کل نیروی انسانی شاغل در کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ۴ نفر است که از این تعداد ۲ نفر (۵۰ درصد) دارای تحصیلات کتابداری و ۲ نفر (۵۰ درصد) دارای تحصیلات غیرکتابداری هستند. از کل ۴ نفر (۱۰۰ درصد) نیروی انسانی با تحصیلات کتابداری ۱ نفر کارشناس، ۱ نفر دکتری هستند. و از کل ۲ نفر نیروی انسانی با تحصیلات غیرکتابداری یک نفر لیسانس و یک نفر دیپلم هستند. لازم به ذکر است که کلیه این افراد دوره کامل مهارت‌های هفتگانه آی.تی. را گذرانده‌اند و علاوه بر آن، با نرم‌افزار جامع کتابخانه و نرم‌افزارهای ویژه نابینایان آشنا هستند و از مهارت کافی برخوردارند. همچنین دو نفر از افراد شاغل در این کتابخانه علاوه بر مهارت‌های ذکر شده از مهارت آشنایی با سخت‌افزار رایانه نیز برخوردار هستند. اما در زمینه آشنایی با دستورالعمل استفاده از مواد بریل و خواندن منابع به خط بریل، با توجه به نتایج حاصل، متأسفانه افراد شاغل در این بخش تسلط کمی دارند. همچنین طبق جدول ۱ مراجعه‌کنندگان در زمینه کفایت تعداد نیروی انسانی پاسخگو در کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی اتفاق نظر ندارند.

وضعیت	فراوانی	درصد فراوانی
نیروی انسانی کافی	۱۸	۵۴
نیروی انسانی ناکافی	۱۵	۴۶
$X^2=۰/۲۷$ ، $Df=۱$ ، $Sig=۰/۶۰۲$		

جدول ۱

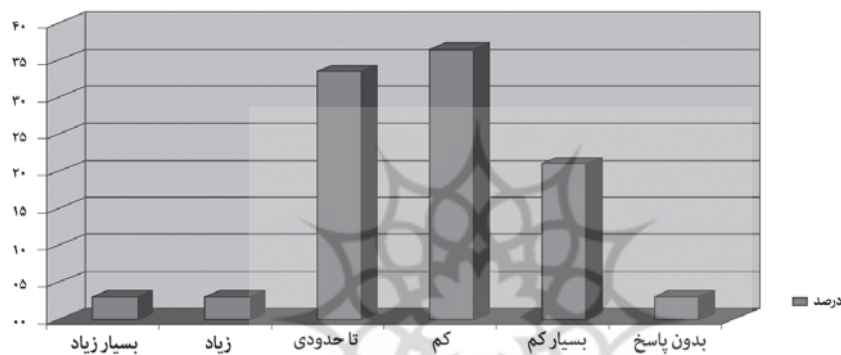
فراوانی و درصد فراوانی کفایت تعداد نیروی انسانی پاسخگو در کتابخانه

سؤال ۲: خدمات اطلاع‌رسانی عمده‌ترین هدف کتابخانه ملی در بُعد اشاعه اطلاعات است و تأکید علم اطلاع‌رسانی بر دسترس‌پذیری و استفاده‌پذیری اطلاعات بوده و با اطلاع‌رسانی خوب انتقال اطلاعات تسهیل می‌شود. برای انجام این امر می‌توان فعالیت‌های

مختلفی از جمله ارائه خدمات مرجع تلفنی و ارائه فعالیت‌های آگاهی‌رسانی جاری را انجام داد، در حال حاضر، در کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی، با توجه به اینکه اکثر مراجعه‌کنندگان از ارائه خدمات مرجع تلفنی و فعالیت‌های آگاهی‌رسانی جاری رضایت نداشته‌اند و نیز به دلیل عدم همکاری‌های بین کتابخانه‌ای، عدم شبکه امانت بین کتابخانه‌ای جهت اطلاع و استفاده از کلیه منابع موجود، عدم برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه نابینایان، و عدم آموزش نابینایان توسط کتابداران می‌توان گفت که خدمات اطلاع‌رسانی در این کتابخانه مناسب نبوده و کتابخانه باید تلاش بیشتری کند و تصمیمات مناسب‌تری اتخاذ نماید.

درصد

مشخصه‌های آماری	فراوانی	درصد فراوانی
بسیار زیاد	۱	۳
زیاد	۸	۲۴/۵
تا حدودی	۸	۲۴/۵
کم	۱۳	۳۹
بسیار کم	۳	۹
کل	۳۳	۱۰۰

نمودار ۱

میزان رضایت اعضا از غنی و روزآمد بودن مجموعه کتابخانه

جدول ۲

ارزیابی مجموعه منابع کتابخانه از لحاظ کیفی و محتوایی

سؤال ۳: جهت پاسخگویی به سؤال اساسی پژوهش در خصوص وضعیت منابع موجود در کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی می‌توان گفت طبق نمودار ۱ منابع موجود در کتابخانه جهت پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی اعضا از لحاظ کیفی و کمی چندان موفق نبوده، و با توجه به جدول ۲، طبق نظر اکثر پاسخ‌دهندگان، مجموعه کتابخانه از نظر کیفی و محتوایی تا حدودی تأمین‌کننده نیازهای اطلاعاتی اعضاست و اعضا از غنی و روزآمد بودن مجموعه کتابخانه رضایت کمی دارند.

جدول ۳

فراوانی و درصد فراوانی استفاده
مراجعه‌کنندگان از نرم‌افزارها و
سخت‌افزارهای کتابخانه

نوع	فراوانی تکرار گزینه	درصد فراوانی بر اساس نمونه
دستگاه بهدید	۸	۲۴
نوید ۴	۴	۱۲
برجسته نگار	۵	۱۵
پکجاز ۸	۲	۶
جاز	۲۹	۸۸
سروش	--	--

$X^2=50/95, Df=4, Sig=0/100$

سؤال ۴: وجود تجهیزات دیداری- شنیداری مناسب و مجهز بودن کتابخانه به ابزار ارتباطات راه دور و اینترنت و همچنین وجود امکانات بازبانی اطلاعات از طریق کامپیوتر از جمله ویژگی‌ها و مزایای کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی است. همچنین این کتابخانه به بسیاری از تجهیزات سخت افزاری و نرم افزاری مورد نیاز نابینایان و کم‌بینایان مجهز است که از این تجهیزات و امکانات با توجه به تحقیق به عمل آمده مطابق با جدول ۳ نرم‌افزار «جاز» پرکاربردترین نرم‌افزار مورد استفاده نابینایان و کم‌بینایان است. در نتیجه، می‌توان گفت کتابخانه دارای تجهیزات دیداری- شنیداری مناسب و همچنین سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای مناسب برای استفاده نابینایان و کم‌بینایان است و بیشتر در زمینه تجهیزات و ابزارهای کمکی جهت تسهیل دسترسی به کتابخانه از جمله جی.پی.اس، کفپوش‌های برجسته، تابلوهای راهنمای صوتی، و بریل دارای ضعف است و باید تلاش کند تا هر چه سریع‌تر این کاستی‌ها را برطرف سازد.

همچنین، علاوه بر تجهیزات ذکر شده، تجهیزات ساختمانی کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی شامل: سیستم کتاب‌بر، تهویه مرکزی، سیستم هشدار حریق، سیستم اطفای حریق، سیستم دودیاب، برق اضطراری، زنگ خطر، و تجهیزات سرمایشی و گرمایشی مناسب است که از استاندارد لازم برخوردار هستند.

جدول ۴

فراوانی و درصد فراوانی عوامل
مؤثر در عدم دسترسی به فضای
کتابخانه‌ای

عوامل مؤثر در عدم دسترسی به فضای کتابخانه‌ای	فراوانی	درصد فراوانی
عدم وسیله نقلیه مخصوص برای انتقال نابینایان و کم‌بینایان به کتابخانه	۱۱	۳۳
عدم استفاده از تابلوهای راهنمای (صوتی و بریل) مناسب در مسیر	۸	۲۴
عدم استفاده از کفپوش مناسب و برجسته در کف یا دیوارهای مسیر رفت و آمد	۱۵	۴۶
عدم استفاده از تقابل و تضاد رنگ‌ها برای شناسایی وضعیت محیطی برای کم‌بینایان	۲	۶
همه موارد	۱۰	۳۰

$X^2=9/87, Df=4, Sig=0/043$

سؤال ۵: جهت پاسخگویی به سؤال اساسی پژوهش درخصوص وضعیت ساختمان کتابخانه تخصصی نابینایان و کم بینایان کتابخانه ملی می توان گفت که فضای اختصاص یافته به این بخش بسیار کافی و مناسب است، هم از نظر سالن مطالعه و هم میزان فضای اختصاص یافته به مخازن. همچنین از نظر تهویه، رطوبت، و سایر موارد ایمنی از وضعیت مطلوبی برخوردار است و از جمله عوامل قابل بحث، طبق جدول ۴، عدم وسیله نقلیه مخصوص برای انتقال نابینایان و کم بینایان، عدم استفاده از تابلوهای راهنمای صوتی و بریل در مسیر رفت و آمد نابینایان و کم بینایان، و عدم استفاده از تقابل و تضاد رنگها برای شناسایی وضعیت محیطی برای کم بینایان است که سبب ایجاد مشکل جهت دسترسی به فضای کتابخانه شده است.

آزمون فرضیه تحقیق فرضیه پژوهش

بیش از ۵۰ درصد از مراجعه کنندگان نابینا و کم بینای کتابخانه ملی ایران از اطلاع رسانی و ارائه خدمات این بخش رضایت دارند.

درصد فراوانی	فراوانی	سطوح رضایت
--	--	بسیار زیاد
۲۱	۷	زیاد
۷۶	۲۵	تاحدودی
۳	۱	کم
--	--	بسیار کم
۱۰۰	۳۳	کل

جدول ۵

فراوانی و درصد فراوانی سطوح رضایت مراجعه کنندگان به کتابخانه تخصصی نابینایان و کم بینایان کتابخانه ملی ایران

جهت آزمون فرضیه فوق طبق جدول ۶، هجده سؤال پرسشنامه که مرتبط با رضایت مراجعه کنندگان از وضعیت موجود کتابخانه تخصصی نابینایان و کم بینایان بود، از طریق آمار کاسکوئر یک متغیره تحلیل و تفسیر شد.

سطح معناداری	درجه آزادی	نسبت کاسکوئر (χ^2)	فراوانی موردانتظار	فراوانی مشاهده شده	سطوح رضایت
۰/۰۰۱	۲	۲۸/۳۶	--	--	بسیار زیاد
			۱۱	۷	زیاد
			۱۱	۲۵	تاحدودی
			۱۱	۱	کم
			--	--	بسیار کم
			۳۳	۳۳	کل

جدول ۶

نتایج کاسکوئر یک متغیره سطوح مختلف رضایت مراجعه کنندگان به کتابخانه تخصصی نابینایان و کم بینایان

با توجه به نتایج جداول ۵ و ۶ جهت بررسی تفاوت فراوانی‌های مشاهده شده در سطوح مختلف میزان رضایت مراجعه‌کنندگان به کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان، از آمار کاسکوئر یک متغیره استفاده شد، χ^2 محاسبه شده (۲۸/۳۳۶) است که با استناد به سطح معناداری (۰/۰۰۱) که از سطح خطای ۰/۰۲۵ کوچک‌تر است. لذا از لحاظ آماری معنادار است و با اطمینان ۷۹۵ درصد فرض صفر تحقیق رد می‌شود. و با توجه به تجمع فراوانی در سطح (تا حدودی) ۷۶ درصد، می‌توان گفت مراجعه‌کنندگان کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران از اطلاع‌رسانی و ارائه خدمات این کتابخانه رضایت نسبی داشته‌اند و فرضیه تأیید می‌شود.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش برای رفع کاستی‌ها و کمبودهای مشاهده شده و تقویت نقاط مثبت و در جهت رشد و ارتقای بهتر و بیشتر خدمات به مراجعه‌کنندگان نابینا و کم‌بینای کتابخانه تخصصی نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- فراهم کردن امکانات کافی به‌ویژه در رشته‌های فنی و مهندسی برای انجام تحقیقات و پژوهش‌های لازم در زمینه تهیه منابع، دستگاه‌ها، و نرم‌افزارهای ویژه نابینایان؛
- تماس با مراجعه‌کنندگان نابینا و کم‌بینا و مطلع کردن آنها از خدمات جدید کتابخانه؛
- تهیه خبرنامه در اشکال مورد بهره‌گیری نابینایان و معرفی فناوری نوین؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه نابینایان از جمله دوره آشنایی با کاربرد رایانه برای نابینایان؛
- تدارک برنامه‌هایی توسط کتابخانه به مناسبت روزهای ویژه نابینایان و شناساندن جامعه نابینایان در این برنامه به عموم افراد جامعه و جلب مشارکت افراد و سازمان‌ها برای رفع نیازهای اطلاعاتی و کمک به نابینایان و کم‌بینایان؛
- رساندن منابع به نابینایان و کم‌بینایان از طریق پست، کتابخانه سیار یا یکی از کارکنان کتابخانه؛
- قرار دادن راهنما، به خط بریل، در کنار در ورودی کتابخانه برای راهنمایی مراجعه‌کنندگان به کتابخانه؛
- تخصیص بودجه برای اجرای پروژه‌هایی که باعث نوآوری در زمینه خدمات بهتر به نابینایان و نیمه بینایان شود؛
- سرمایه‌گذاری جهت آموزش و بازآموزی نیروی انسانی در کتابخانه نابینایان؛
- معرفی و آشنا کردن مؤسسات و افراد خیر با این کتابخانه؛

- بهره‌گیری از وجود مدیران متخصص در امور کتابداری و آشنا به مشکلات و نارسایی‌های نایبانیان و نیمه‌نایبانیان؛
- استخدام افراد نایبنا و کم‌بینا و گذاشتن مسئولیت برعهده این افراد؛
- ارائه خدمات بهتر و بیشتر با بهره‌گیری از همکاری بین کتابخانه‌ای؛
- تهیه تازه‌های کتاب به صورت بریل و گویا؛
- تهیه کتابشناسی کتاب‌های بریل و گویا؛
- تهیه و تدوین خط‌مشی مناسب برای انتخاب منابع؛
- فهرست‌نویسی کلیه منابع جهت سهولت اشتراک منابع؛
- دسترسی به نشریات به شکل گویا؛
- ایجاد شبکه امانت بین کتابخانه‌ای؛
- ارائه خدمات به صورت شبانه‌روزی و یا حداقل دو شیفته بودن کتابخانه و همچنین ایجاد امکانات جهت بهره‌گیری از کتابخانه نایبانیان در ایام تعطیل؛
- تهیه استانداردهایی بدون برای بهره‌گیری و دسترسی افراد نابینا و کم‌بینا به رایانه جهت رفع نیازهای آنان بدون نیاز به طراحی سیستم و یا نرم‌افزار خاص آن؛
- تخصیص اعتبار جهت خریداری کتاب‌های موجود در کتابخانه‌های پراکنده نایبانیان اعم از کتابخانه نایبانیان رودکی و مؤسسه علمی گویا (خندق)؛
- آشنایی و آموزش نایبانیان با اصول اولیه جست‌وجوی منابع؛
- بهره‌گیری از تلفن‌های گویا جهت ارائه اطلاعات کافی و مناسب از جمله: فهرست کتاب‌های موجود، تازه‌های کتاب تهیه شده، و مانند آن؛
- بهره‌گیری از الگوهای مناسب نظیر کتابخانه پرسابقه رودکی که از محبوبیت بسیاری نزد نایبانیان برخوردار است؛
- بهره‌گیری از نظرات مراجعه‌کنندگان در مجموعه‌سازی و به‌ویژه در انتخاب و تهیه سخت‌افزار و نرم‌افزارهای ویژه نایبانیان؛
- بهره‌گیری از نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای تولید خارج، با توجه به کیفیت نامطلوب محصولات داخلی؛
- بهره‌گیری از مشاور و هم‌دل برای کمک به نایبانیان مخصوصاً جهت خواندن مطالب روزنامه‌ها و کتاب‌هایی که به صورت گویا و بریل درنیامده‌اند؛
- برگزاری جلسات، همایش‌ها، و سمینارهای مرتبط با نایبانیان و کم‌بینانیان و آشنایی با مشکلات آنها و جلب حمایت بیشتر دست‌اندرکاران و دولتمردان برای بهبود وضعیت موجود؛

- اطلاع‌رسانی بیشتر و بهتر برای جلب نظر نابینایان و جذب مراجعه‌کنندگان بیشتر؛
- بهره‌گیری از تابلوهای راهنمای صوتی و بریل و کفپوش‌های برجسته جهت تسهیل رفت و آمد نابینایان؛
- برگزاری تورهای داخلی جهت آشنایی نابینایان با بخش‌ها و خدمات کتابخانه ملی به‌عنوان کتابخانه مادر؛
- راه‌اندازی گارگاه‌های پژوهشی توسط خود مراجعه‌کنندگان، از جمله کارگاه شاهنامه‌خوانی؛
- فضاسازی مناسب جهت بهره‌گیری راحت‌تر مراجعه‌کنندگان از محیط کتابخانه، با توجه به سر و صدای موجود؛
- ارزیابی کمی و کیفی منابع کتابخانه در پایان هر سال؛ و
- گسترش نظام مبادله منابع .

منابع

- ارجمند، تاج الملوک (۱۳۷۲). «بررسی وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان در کشورهای در حال رشد با تأکید بر ایران و پیشنهاد شبکه اطلاع‌رسانی برای نابینایان در کشور». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
- بشارتی، مینا (۱۳۷۷). «بررسی وضعیت کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان و نیمه بینایان شهر تهران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- رضوی اصل، سیدمحسن (۱۳۸۶). «کتابخانه‌های عمومی و نیازهای اطلاعاتی نابینایان». **ماهنامه اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی**، ۱ (۴).
- سلطانی‌زاده، شهین دخت (۱۳۵۴). «خدمات کتابخانه به معلولین و نابینایان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- ضیایی، محمدصادق (۱۳۸۳). «مطالعه ای در مورد نحوه ارائه خدمات به دانشجویان نابینا در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران». **کتابداری**، ۳۸ (۴۲).
- عبدی، گلبن (۱۳۸۶). «خدمات عمومی برای نابینایان در کتابخانه». بازپایی ۳ اردیبهشت ۱۳۸۷، از: <http://www.eklib84.blogfa.com/post-117.aspx> .
- مرادی، نورالله، (۱۳۷۲). **شناخت خدمات و کتابهای مرجع**. تهران: فرهنگ معاصر.
- Craddock, Peter (1998). "Talking newspapers and magazines for visually impaired and other people with print disabilities china". *64th IFLA General Conference And Council* (Amsterdam, 16 – 21 August 1998).

- De-Steuben, Marcia (1981). "The physically handicapped and the public library". *Current Studies in Librarianship*, 5 (2): 15 – 20.
- Schauder, D-E; Cram-Malcolm, D. (1997). *Libraries for the blind – an international study of policies and practices*. Stevenage, UK: Peter Peregrinus Ltd.

